

TUPROQ - TIRIK JON

Boshlanishi 1-sahifada.

Uning o'rnda paydo bo'lgan 5,2 million gektar sho'rxok maydonning 3 million gektardan ortiqrogi O'zbekistonga tegishli. Lekin bu joylar ayrimlar o'ylaganidek giyob bitmas "o'lik hudud" emas. So'nggi yillarda "Yashil makon" umummilliy loyihasi asosida amalga oshirilayotgan ishlar shundan dalolat. Biz ana shu yerlarning tuproq xossalari ilmiy asosda atroficha o'rganib, o'simliklar ekin ko'kartirish mumkin bo'lgan barcha hududlarni belgilab olishimiz lozim.

Shu bilan birga, kafedramizning olima ayolari Toshkent shahridagi maishiy chiqindixonalar atrofining ekologik holatni o'rganish va bu hududlarning atrof-muhitga salbiy ta'siri ni kamaytirish ustida ham tadqiqot olib borishmoqda. Qolaversa, biz organik chiqindildardan laboratoriya sharoitida o'g'it, ya'ni biok'o'mir olish va uni sho'rangan hamda kimyoiviy ifloslangan yerlarda qo'llash orqali tuproq tarkibini yaxshilash borasida ham maqsadli tadqiqotlarni yo'lga qo'yanamiz.

- So'nggi vaqtarda xazonni yoqishdan ko'ra, o'g'it sifatida foydalanish afzalroq ekani haqida ko'p gapirilsa-da, lekin hammayam bunga amal qilmayapti. Xo'sh, mutaxassis sifatida bu holga qanday qaraysiz?

Tuproqshunos olim sifatida aytishim mumkinki, xazonqa o'tqo'yish—yerga nisbatan o'ta shafqatsizlikdir. Bu holat ekologiyaga katta zara keltirishidan tashqari, tuproqning muayyan qismini butunlay kuydirib, jonsiz massaga aylantiradi. Uning o'zini qayta tiklab olishi uchun yillar talab etiladi. Odamlarga rizq-ro'z berayotgan saxovatlari ona zaminni e'zozlab, uning quvvatini oshirish o'niga o'ylab-netib o'tirmsandan o't qo'yish... Bu ham yetmaganday, "bag'ri kuygan" sho'rik tuproqqa takroriy ekinlar ekin, undan yana hosil kutish... Bu ishlarni aql bilan tushunish qiyin.

Xazon va xas-hashak tuproq uchun koni foyda ekaniga hech qanday shubha yo'q. Chunki daraxt bargi organik moddalarning manbayi hisoblanadi. Ulami shunchaki yoqib yuborish yoki chiqindili polygoniga olib borib tashlash — toza ichimlik suvini oqizib isrof qilishdek gap. Aksinchal, bunday bebaboh tabiyyi resursdan unumli foydalanish kerak. Xazonni tuproqqa aralashtirish esa eng sodda va xarajatsiz yechim hisoblanadi. Bunday xazonlar o'ttacha ikki-uch yilda chirib, yer uchun niyoyatda foydali bo'lgan gumus organik muddasiga aylanadi. Bugun yurtimiz tuprog'iga aynan mana shu modda yetishmayapti.

Xazondan yanada samaraliroq foydalanish mumkin. Masalan, maxsus usul asosida uni biochar organik o'g'itiga yoki chuvalchanglar yordamida biogumusga aylantirish mumkin. Shu o'rinda xazonqa shunchaki keraksiz chiqindi sifatida qarash oqibatida juda katta iqtisodiy zarar ko'rilyotganini ham unutmaslik lozim.

Yaqinda yurtimizda ilk bor amalga oshirilgan o'n ikki xil organik va maishiy chiqindildardan tabiyyi o'g'it tayyorlash bo'yicha tajribalarimiz juda yaxshi natijalar berdi. Avvalo, ana shunday o'g'it bilan oziqlantirilgan tuproqning unumdorligi osonganiga guvoh bo'dik. Qolaversa, bunday maydonlarda sho'rangan tuproqlar harakati sezilarli darajada cheklangani va og'ir metallarning tuproqqa salbiy ta'siri kamaygani kuzatildi. Ta'kidlash kerakki, bu o'g'it ko'chilish keraksiz deb hisoblaydigan maishiy chiqindidan olinyapti. Aslida, falon so'mga sun'iy o'g'it sotib olish shart emas, qalovini topib, bor imkoniyatlardan unumli foydalanish kerak, xolos.

Tabiat — o'ziga o'zi tabib. Saxovatlari zamin insoniyatga xilma-xil noz-ne'matlarni yetka-zib berar ekan, o'zi ularning oddiyigina chiqindisiga ham qanoat qiladi. Faqat biz uni yerga qaytarib berishimiz kerak. Aslida organik tarkibga ega har qanday chiqindini foydali o'g'ita aylantirish mumkin.

- Ayting-chi, bugun yurtimizda tuproqshunos mutaxassislarga talab qay darajada? Ushbu soha bo'yicha ta'lim oлган yosh mutaxassislar ertaga ish topishda qiyinchilikka duch kelmaydim?

Hozir kafedramizda agrokimyo va tuproqshunoslik ta'lim yo'nalishlari bo'yicha talabalab o'qitilyapti. Ular universitetni tamomlagach, ishlash chiqarish, pedagogika, ilmiy tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha faoliyat ko'rsatishadi. Raqamlar asosida gapi-radigan bo'lsam, bakalavriat bosqichi bitiruvchilarining 40 foizi magistraturaga hujjat topshiradi, 5 foizi xorjida o'qishga qiziqish bormidoqda. Ularning yarmidan ko'prog'i esa shu yo'nalishdagi tashkilotlarga ishga kiradi. Masalan, fermer xo'jaliklarida, Tuproqshunoslik va agrokimyo tadjiqotlari institutida, agrokimyo stansiyalarida, viloyatlardagi qishloq xo'jaligi boshqarmalarida faoliyat ko'rsatishlari mumkin. Quvonarli jihat, so'nggi uch-

to'rt yil davomida talabalarimiz o'rtasida ilmiy tadqiqot ishlariiga rag'bat va qiziqish sezilarli darajada kuchaydi. Aksariyati bitiruvchilarimiz shu sohada ko'proq ilmiy ish qilishga intilyapti.

Xullas, O'zbekistonda tuproqshunoslik sohasi bo'yicha ish o'rnlari yetarli, ayniqsa, yangi tashkil qilinayotgan xususiy laboratoriyalar va klasterlarda ushu soha kadrleriga ehtiyoj yuqori hisoblanadi.

- Ba'zi xorijiy davlatlarda poliz ekinlariga ular yetishtirilgan tuproqning tarkibiga qarab narx qo'yilar ekan. Aniqrog'i, tabiiy o'g'itlar bilan oziqlantirilgan mahsulotlar qimmatroq baholanadi... Xo'sh, biz iste'mol qilayotgan mahsulotlar yetishtirilayotgan tuproq tarkibi nazorat qilinadimi?

— Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda tuproqning o'mi katta, ya'ni hamma yerda ham urug' unavermaydi. Yerga nimadir ekishdan avval uning tarkibini o'rganish kerak. Yurtimiz tuprog'i boshqa davlatlarinikidan keskin farq qiladi. Bizning tuproqlarning buferlik xossalari kuchli, ya'ni yerga qadaqgan urug' yetmoddalariga nisbatan juda ta'sirchan bo'lib, ularni tez o'zlashtirish qobiliyatiga ega. Bugungi kunda yurtimiz tuprog'ida gumusning kamayib, sho'rلانish darajasining ortib borayotgani eng katta muammo hisoblanadi.

Ochiq'i, yurtimizda yetishtirilayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari ekologik jihatdan anche toza hisoblanasa-da, hosildorlik darajasi uncha yuqori emas. Chunki gumus va oziq unsurlarining kamayganligi, zarur mikroelementlar yetishmasligi hosisning miqdori va sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ba'zan odamlarning tarvuz yoki pomidor yeb kasal bo'lgani qulog'imizga chalinadi. Ko'pincha bunga ularning tarkibidagi kimyoiviy dorilarni sabab qilib ko'rsatishadi. Aslida esa, bunga o'sha mahsulotlarning pishib yetilmasdan, tarkibidagi nitratlar to'liq o'zlashtmasdan turib uzbiz olingani sabab bo'lishi ham mumkin. Yaxshi pishgan hosil hech qachon insonni kasal qilmaydi.

To'g'ri, ko'chilish dehqonlar yerga ozmiko'pmi ishlav berib, mahalliy va kimyoiviy o'g'itlar bilan oziqlantiradi. Lekin muammo shundaki, ularning miqdori yetarli emas! Qolaversa, yerga ozuqa berishning vaqtini ham ilmiy izlanishlar yordamida aniqlash lozim. Masalan, tuproqqa har yili fosfor va kaliyli o'g'it solavermasdan, foydalik mikroorganizmlarning imkoniyatlardan ham unumli foydalanish hamda biologik o'g'itlar miqdorini ko'paytirish lozim. Olimlarimiz ushu bo'yanalishda ham samarali ilmiy izlanishlar olib borishmoqda.

— Siz rahbarlik qilayotgan kafedrada tuproqshunoslik, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish yo'nalishlari bo'yicha yo'lg'a qo'yilgan xorijiy hamkorliklar to'g'risida ham to'xtalib o'tsangiz.

— Ilm va ta'limdi xorij olyi ta'lim muassasalarini yoxud chet ellik olimlar bilan aloqa o'rnatsidan, ular bilan tajriba almashmasdan turib biron yutuqqa erishish imkonisiz. Shu bois biz doimo chet ellik hamkasblarimiz bilan birgalikda ishslashga harakat qilamiz. Xususan, 2011–2019-yillarda Yevropadagi "Erasmus Mundus" fondi tomonidan moliyalashirtilgan ikkita yirik loyihami muvaffaqiyatli amalga oshirdik. Akademik almashtinuv doirasida 60 nafarga yaqin bakalavr, magistr, doktorant, ta'yanch doktorant va professor o'qituvchilarini ko'hna qit'adagi yettiqa nufuzli olyi o'quv yurtiga o'qishga yubordik. Vakillarimiz xorijagi zamonaviy laboratoriyalarda tuproqshunoslik bo'yicha yangi usullarni o'zlashtirib, ilmiy tadqiqotlar olib borishdi.

Bunday samarali hamkorliklarni bugungi kunda ham davom ettirayapmiz. Har yili 5-6 nafar xorijlik taniqli olim onlayn yoki masofaviy shaklida talabalarimizga ma'ruzalar o'qiydi. Ayni paytda Germaniya, Polsha, Slovakiya, Turkiya va Chexiya mutaxassislari bilan birgalikda "Iqlim o'zgarishi sharoitda qishloq xo'jaligining moslashishi" mavzusidagi yirik loyiha qo'l urish taraddudidamiz. Fundamental loyihamizga Varshava universitetining biologik va kimyoiviy tadqiqotlar instituti direktori, professor Małgorzata Suska-Maławska va ushu markaz professori Boguslaw Vilkomirskiyni ham rahbar sifatida jabol qilganimiz.

- Suhbatimiz oxirida tuproqshunoslik sohasidagi yutuq va kamchiliklar haqida ham to'xtalib o'tsangiz.

— Tuproqshunoslik sohasida shu vaqtgacha ko'p tadqiqot olib borildi, ammo hali qilishimiz lozim bo'lgan ishlar behisob. Biz, avvalo, ilmiy kadrlarni to'g'ri yo'naltirishimiz zarur. Davlatimiz tomonidan sohani rivojlantirish uchun hamma sharoit yaratib berilgan. Hozir bizi ilmiy kengashlar tuzish, xorijdan yoki o'zimizdan yirik loyihalarga buyurtma olish imkoniyatiga egamiz.

Xo'sh, bugun muammo nimada? Hozir yurtimiz tuprog'ining 60 foizga yaqini sho'rangan. Iqlim o'zgarishi, yillik yog'in miqdori kamayib, bug'lanish ko'paytirishi, qurg'ochilik xavfi yuqori, tuproqning kimyoiviyifloslanishi, gumuslarning kamayishi va hokazo. Mana shunday sharoitda biz tuproqshunoslik ilmida kamida 20–30 yil oldindagi yurishimiz, har qanday muammoga u chuqurlashib ketmasidan burun ilmiy yechim topishimiz lozim. Muxtasar aytganda, bugun bizning samarali ishslashimiz uchun barcha sharoit — zamonaviy jihozlangan xonalar, yirik mablag'lar ajratilib, xorijiy aloqalar ko'ngildagidek yo'lga qo'yilgan. Xullas, ishimizga to'sqinlik qiladigan hech qanday muammo yo'q, hamma gap — o'zimizda! Biz yurtimizda tuproqshunoslik ilmini yanada yuksaltirish yo'lida tinimsiz izlanishimiz kerakki, bir martalik yelmi idishlar tuproqda to'rt yuz yilgacha parchalanmaydi.

Vasila HABIBULLAYEVA
suhbatlashdi.

Boshlanishi 1-sahifada.

"...1877-yilda Toshkentda "shahar nizomi" degan hujjat qabul qilinadi. Shu nizoma asosan shahar dumasi a'zolari va shahar boshlig'i saylangan. Duma a'zolarining faqat uchdan bir qismi mahalliy aholi yashaydigan hududdan saylangan, garchi son nisbat bo'yicha ruslar ozchilik bo'lsa-da, ular shahar dumasining uchdan ikki qismini tashkil qilishgan.

Toshkent shahri dahalariga qozilar ham ushu bo'yicha tanlangan.

1899-yil yozida Muhibbinxo'ja shaharning Sebzor dahasi qoziligiga ko'chilik ovoz bilan saylanadi. Vakillardan 62 nafari uning nomzodini qo'llaydi, faqat 12 kishi qarshi ovoz beradi. Belgilangan tartibga ko'ra saylangan qozi nomzodi viloyat gubernatori tomonidan tasdiqlanishi kerak edi. Ammo viloyat gubernatori Muhibbinxo'janing nomzodini bekor qiladi. Nega?

Muhibbinxo'ja erkin fikrlovchi, millatparvar inson o'laroq anchadan

keltirgan. Fakt va dalillarni sanash bilan cheklanmasdan, ularni davr nuqtayi nazaridan tahlil qilishga uringan. Shu paytgacha vaqtli matbuotda general Jo'rabeck haqida chop qilingan uzuq-yuluq xabarlar, ma'lumotlarni o'rini tarzda "elakdan o'tkazib", saragini sarakka, puchagini puchakka chiqazishni uddalashgani mutolaa davomida oyinlashdi.

Ta'kidlash joizki, o'lkamiz tarixida yorqin iz qoldirgan jadidlik harakati o'z davrida nafaqat ziyyolilar, balki hur fikrli barcha kishilarni o'z safiga jamagan. Ular orasida Xiva xonligi bosh vaziri Islomxo'ja kabi taniqi amaldorlar va albatta, bиринчи o'zbek generali Jo'rabeck kabi ilg'or fikrli kishilar ham bo'lgan. Ismoil G'asrali

uning fojiali o'limi munosabati bilan "Tajrimon" gazetasida chop qilingan yirik ta'ziyanomada "General Jo'rabeck tug'ma askar o'ldig'i holda ilm va maorifni ham juda sevgan bir kishi edi. Alloh undan o'z rahmatini darig' tutmasin", deya hamdardlik bildirgan. Ismoil G'asrali Bog'chasaroysi

MA'RIFATPARVAR GENERAL QISMATI

buyon "ishonchsz shaxs" sifatida chor ma'murlari "qora ro'yxati"ga tushgan edi.

Jadidlar otasi Ismoil G'asrali Toshkentga kelganida (1893-yil) uni birinchinglardan bo'lib mehmon qiladi, izzat-hurmat ko'rsatib, aziz mehmonning yelkasiga zar chopon yopadi. Qirimlik mehmon uchun bezatilgan davrada Jo'rabeck va uning o'g'li Olloqulibek ham ishtirot etgan. Aynan Ismoil G'asrali bilan Jo'rabeckni Muhibbinxo'ja ilk bora tanishtirgan.

Ular ertasi kuni Jo'rabeckning Qorasuvdag'i hovlisida mehmon bo'lishadi, ta'rifi yurt oshgan bog'ini ko'rildilar...

Deyarli bir yarim asr ilgari bo'lib o'tgan ushu voqealar tafsilotlari yaqinda "ADABIYOT" nashriyotida chop etilgan "General Jo'rabeck: davr va qismat" tarixiy-hujjatli badiasining beshinchi bo'limidagi "Qozi bilan qalın bo'sang..." sarlavhani maqolada to'liq keltiriladi. Kitobning aynan ushu bo'limida birinchi o'zbek generali Jo'rabeck Qalandar qori o'g'lining jadidlik harakatiga qo'shilishi, Turkistonda ilma'mrafat, kitobxonlik, vaqtli nashrlarda yuzaga kelgan o'zgarishlar jarayonini nafaqat qo'llagani, balki birgalikda shaxsiga alohida e'tibor qaratiladi. "Turkiston viloyati gazeti" sahifalarida Olloqulibekning Peterburg va boshqa shaharlarga sayohatlari borasidagi taassurotlari to'liq holda chop qilinadi.

O'sha davrda Turkistonga safar qilgan aksariyat chet ellik sayyohlari, tadqiqotchilar Jo'rabeck bilan uchrashib, uning shaxsiyati haqida iliq xotiralar yozib qoldirishgan. Mashhur sharqshunos olim, akademik Vasiliy Bartold Jo'rabeckning o'z mablag'lari hisobidan Kitob va Toshkent shaharlarida ajoyib kutubxonalar barpo etganini hayrat bilan qayd etgan. Bartold o'zining "Turkistonning madaniy hayoti" nomli asarida general Jo'rabeck bilan suhbatlari, uning nodir asarlarga to'la qirovatxonasi haqida batasif to'xtalnishi bejiz emas.

Amerikalik sayyohlari va tarjimon Yujen Skaylerning quydagi e'tirofiga diqqat qilish:

"...U men bilan uchrashgan bir necha mahalliy aholi vakillari ichida har qanday masalada uning so'ziga ishoniş mumkin bo'lgan yagona kishilardan bira edi. Jo'rabeck baland bo'yi, ingichka qora soqollı, kulrang yoqimli ko'zli va jiddiy qiyofali kelishgan o'zbek edi. U doimo oddiy, ammo nozik did bilan ozoda kiyinlar va yuzida qayg'u ifodasi, istorasi, ko'rkan harakatlari kishini o'ziga jaib qilib, qiziqitmasdan qo'ymasdi.

U haqiqatan ham mutlaqo oljanob odam edi. U haqiqiy musulmon..."

Keyingi vaqtarda muhtaram Prezidentimizning tashabbusi bilan jadid bobolarimiz orzu qilgan ilm-ma'rifati jamiyat yaratish g'oyasi asosida Uchinchiligi Renessans pojdevori barpo etilayotgani mualiflarni "General Jo'rabeck: davr va qismat" tarixiy-hujjatli badiasini yaratishiga ilhomlantirgani, shubhasiz.

Mazkur asarning dunyoga kelishida O'zbekiston Qahramoni, adabiyo'tshunos Ibrohim G'afurov, O'zbekiston xalq yozyuvchisi Erkin A'zam, filologiya fanlari doktori, professor Xurshid Do'stmuhammad, siyosiy fanlar doktori Baxtiyor Yakubov ularga yaqindan ko'mak berganini ham alohida ta'kidlash o'rinnlidir. "General Jo'rabeck: davr va qismat" kitobi yaqin tariximizning sirlari sahifalaridan biriga utilgan yorqin ko'zgu sifatida ham ahamiyatlidir.

Jamoliddin BADAL

Boshlanishi 1-sahifada.

Miloddan avvalgi I asrdan milodning IV asrigacha Kushon davlatida buddaviylik dini bilan bog'liq turli teatrlashgan tomoshalar mavjud bo'lgan. Ayritom ibodatxonasi peshtoqidagi cholg'uchi qizlarning tasvirlari shuni ko'rsatadi.

Keyingi davrlarda xalq bayramlari, marosimlar, urf-odat va ular bilan bog'liq tomoshalar aholi orasida keng tarqalgan. Masxara va taqlid teatrлari, qo'g'irchoq o'yin (chodir jamol, chodir xayol, fonus xayol) va boshqa shu kabi tomoshalar rivojlangan.

XX asr boshida jamiyatning ilg'or namoyandalar harakati va milliy dramaturgiyining tamal toshini qo'yg'an atoqli ma'rifatparvar Mahmudxo'ja Behbudiyning mashhur "Padarkush" asari bilan yangi o'zbek professional teatri yuzaga keladi. Jadid bobolarimiz Vatanimiz tarixining og'ir va murakkab davrlarida aynan teatr san'atini xalqning ko'zini ochadigan, uni ogoohlilla chaqiradigan eng muhim omillardan deb bilganlari alohida ibratli hisodadir. Abdulla Avloniy rahbarligida tashkil etilgan "Turon" teatri ta'sirida 1916-yilda Qo'qonda, 1919-yilda Andijonda, 1922-yilda Xiva va Buxoroda teatrлari faoliyati yo'lg'a qo'yilgan.

DARVOQE,

1890-yillarda Gruziyadan Toshkentga ko'chib kelib, mehmonxona biznesi bilan shug'ullangan Georgiy Sinsadze bu yerda "Yevropa" va "Belvya" nomli ikkita nufuzli mehmonxona qurgan. Keyinchalik "Yevropa" mehmonxonasini sotib, uning puliga "Kolizey" teatrini barpo etgan. Qurilish 1902-yili boshlanib, 1913-yilda yakunlangan. 1 100 o'ringa mo'ljallangan bino arxitektor E.F.Gofman loyihasi asosida "nemis renessanssi" uslubida qurilgan. Antrakt vaqtida tomoshabinlar tomdagi yozgi foyega chiqishlari mumkin bo'lgan. Teatr qoshidagi restorana varyete tomoshalari uchun kichik sahna o'rnatilgan.

Bu yil tavalludining 150 yillik sanasi yurtimizda keng nishonlanayotgan buyuk ajdodimiz Mahmudxo'ja Behbudiyning "Padarkush" dramasi dastlab 1914-yilning 15-yanvarida Samarganda ijoro etilganidan so'ng, ushbu asar 1914-yilning 27-fevralida Abdulla Avloniy rahbarligida xuddi shu binoda namoyish etilgan.

BUGUNGI DAVRDA

teatr san'atini rivojlanirish masalasi doimiy kun tartibida bo'lib kelayotganini kuzatish mumkin. Shu maqsadda davlatimiz va hukumatimiz tomonidan muhim hujjatlar qabul qilingan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 26-mayda "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" farmoni, 2022-yil 2-fevralda "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlanirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2023-yil 25-dekabrda "Aholiga madaniy xizmat ko'rsatish darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" farmoni, 2024-yil 22-noyabrda "Teatrlearning jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyatini oshirish va ular faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlar e'lon qilingan. Shuningdek, Vazirlar Mahkamasing ham bu borada qator qaror va farmoyishlari – jami 15 dan ziyyod rasmiy hujjat qabul qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Teatrlearning jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyatini oshirish va ular faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror bilan tanishadigan bo'lsak, ushbu hujjata teatr jamoalarini respublika bo'ylab gastrol safarlariga yuborish, dramaturgilar uchun Mahmudxo'ja Behbudi hamda yosh rejissyorlar uchun Bahodir Yo'ldoshev nomidagi mukofotlar ta'sis etish, ijodiy hamkorlikni kengaytirishga qaratilgan "Nigoh" ijodiy loyihasini amalga oshirish, milliy akademik musiqa san'atini rivojlanish va ommalashtirish maqsadida kompozitorlar tanlovini o'tkazish, yuqori malakali ijodkorlar, teatrshunos va san'atshunoslarning mahorat maktablarini, bolalar va o'quvchi-talabalar uchun teatr to'garaklari va studiyalarini tashkil etish, teatr rejissyorlari akademiyasini tuzish singari o'nlab muhim vazifalar belgilab berilgan.

Kuni kecha matbuotda Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligida 2025-yildan boshlab "Turon" maktab teatri respublika lanlovini yuqori savyida o'tkazish, ushbu tanlovida xususiy maktablarining ishtirotini ham ta'minlash, g'oliblarni munosib taqdirlash masalalariga bag'ishlangan yig'ilish bo'lib o'tgani haqida xabar e'lon qilindi. Bu, albatta, Prezident qarori ijrosi amalda ta'minlanayotganidan dalolat beradi.

Ayni vaqtida, yurtimizda Teatr arboblari uyushmasi, "Teatr" jurnali faoliyati yo'lg'a qo'yilganinida keldi. Teatrjamoalarimiz nufuzli xalqaro festivallarda faol ishtirot etmoqda. 27-mart – Xalqaro teatr kuni yurtimizda ham bayram sifatida keng nishonlanmoqda.

Teatrshunoslik fani izchil rivojlanib, San'atshunoslik ilmiy tadjiqot instituti, Toshkent

TEATR: U HOZIR HAM

davlat san'at va madaniyat institutida malakali mutaxassislar tayyorlanmoqda, teatr tarixi va tarraqqiyotiqa oid yangi tadjiqotlar yaratilmoqda.

Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan ijodiy jamoalar, jumladan, teatrлari bilan yirik kompaniya va banklar ishtirokida "do'stlar klublari" tuzilgani yaxshi samara berganiga guvohniz.

Ushbu sohaga mehr va havas qo'yg'an yoshlarimizning iste'dod va qobiliyatini ro'yogba chiqarish uchun ijodiy tanlov va festivallar o'tkazilmoqda, yangi ta'lim dargohlari bунyod etilmoqda. Hududlarimizda madaniyat yo'nalishidagi oly o'quv yurtlarining filiallari ochilmoqda, ularga qabul kvotalar oshirilmoqda, kam ta'minlangan oilalarga mansub iste'dodli qizlarimizga alohida imtiyozlar berilmoqda.

Bu ishlarning barchasi yurtimizda teatr sohasi rivojiga ulkan e'tibor qaratilayotganini ko'rsatadi.

O'ZBEKİSTONDA NECHTA TEATR BOR?

Mamlakatimizdagи majjud teatrлari nomlarini, keling, ma'lumot va targ'ibot uchun to'liq keltirib o'taylik.

Avvalo, akademik teatrлari haqida to'xtalsak. Ayni paytda bu yuksak maqomga erishgan teatrлari soni 5 ta:

O'zbek Milliy akademik drama teatri;

Alisher Navoi nomidagi O'zbekiston davlat akademik katta teatri;

Muqimiy nomidagi O'zbekiston davlat akademik musiqali teatri;

O'zbekiston davlat akademik rus drama teatri;

Berdag nomidagi Qoraqalpoq davlat akademik musiqali teatri.

Drama, musiqali drama va satira yo'nalishlarida 18 ta teatr faoliyat olib bormoqda. Mazkur yo'nalishdagi teatrлari asosan poytaxtimiz va viloyat markazalarda, shuningdek, uchta shaharda faoliyat olib boradi, bular:

O'zbekiston davlat drama teatri;

O'zbekiston davlat musiqali komediya (operetta) teatri;

O'zbekiston davlat satira teatri;

Andijon viloyati musiqali drama teatri;

Buxoro viloyati musiqali drama teatri;

Jizzax viloyati musiqali drama teatri;

Namangan viloyati musiqali drama teatri;

Samarqand viloyati musiqali drama teatri;

Sirdaryo viloyati musiqali drama teatri;

Surxondaryo viloyati musiqali drama teatri;

Farg'on'a viloyati musiqali drama teatri;

Farg'on'a viloyati rus drama teatri;

Qashqadaryo viloyati musiqali drama teatri;

Samarqand viloyati rus drama teatri;

Sirdaryo viloyati musiqali drama teatri;

Surxondaryo viloyati musiqali drama teatri;

Korazm viloyati musiqali drama teatri;

Kattaqo'rg'on shahar drama teatri;

Marg'ilon shahar musiqali maqom teatri;

Qo'qon shahar musiqali drama teatri.

Yoshlar va yosh tomoshabinlar teatrлari soni 18 ta:

O'zbekiston davlat yoshlar teatri;

O'zbekiston davlat yosh tomoshabinlar teatri;

"Diyord" yoshlar eksperimental teatr-studiysi;

O'zbek Milliy qo'g'irchoq teatri;

"Tomosha" bolalar musiqali teatr studiyasi;

Qoraqalpoq davlat yosh tomoshabinlar teatri;

Qoraqalpoq davlat qo'g'irchoq teatri;

Andijon viloyati yoshlar teatri;

Andijon viloyati qo'g'irchoq teatri;

Buxoro viloyati qo'g'irchoq teatri;

Jizzax viloyati qo'g'irchoq teatri;

Navoiy viloyati qo'g'irchoq teatri;

Namangan viloyati qo'g'irchoq teatri;

Samarqand viloyati qo'g'irchoq teatri;

Surxondaryo viloyati qo'g'irchoq teatri;

Farg'on'a viloyati qo'g'irchoq teatri;

Qashqadaryo viloyati qo'g'irchoq teatri;

Korazm viloyati qo'g'irchoq teatri.

Ko'rib turganingizdek, O'zbekistonda madaniyat tizimida jami 41 ta davlat teatri bor. Ulardagi majjud o'rinnlar soni 15 ming atrofida, ya'ni bir vaqtning o'zida shuncha tomoshabinni qamrab olish quvvati ega.

Shuningdek, Mudofaa vazirligi Ma'naviyat va madaniyat departamenti huzurida "Turon" harbiy teatri tashkil etilgani, teatr jurnasi yaqinda departamentning yangi

va muhtasham binosida barcha zamonaviy sharoitlar bilan ta'minlanganini aytib o'tish zarur.

Mamlakatimizda xususiy teatr tashkil etish uchun ham tegishli imkoniyatlар yaratilgan. Ammo hozircha bu imkoniyatdan birgina jamaoa – "Ilhom" teatri foydalanmoqda.

BUGUN RESPUBLIKA TEATRLARIDA

mehnat qilayotgan jami xodimlar soni 5 ming nafarga yaqinini tashkil qildi. Ularning salkam 2 ming 700 nafari ijodiy xodimlar bo'lsa, 2 ming 300 ga yaqin texnik va xizmat ko'rsatuvchi xodimlar hisoblanadi.

Aktiyorlarimizning:

41 nafari "O'zbekiston xalq artisti";

129 nafari "O'zbekistonda xizmat ko'r-satgan artist" (yoki "madaniyat xodimi", "yoshlar murabbiysi") faxriy unvonlari;

211 nafari boshqa davlat mukofotlari bilan taqdirlangan.

Taassufki, bugun ko'pgina teatrлarimiz, ayniqsa, hududlarda faoliyat ko'rsatayotgan teatrлarda oly ma'lumotli ijodiy xodimlar yetishmaydi. (Hududiy teatrлarini kadrlar bilan ta'minlash masalasi mahalliy rahbarlarning e'tibori bilan ham bog'liq. Agar hudud rahbari teatrga ishga taklif etilayotgan mutaxassisini qo'llab-quvvatlasa, eng muhim masala bo'lgan uy-joy bilan ta'minlashga ko'mak bersa, teatr xodimlari uchun homiylar birkitsa, maqsadga muvofiq bo'ladi, deb o'yaymiz).

DEMAK, mamlakatimizning 37 milliondan ortiq aholisi uchun 41 ta teatr faoliyat ko'rsatmoqda.

Agar teatrga kelish imkon bo'limgan 3 yosh-gacha go'daklar hamda juda keksa fuqarolardan iborat o'ttacha 3 million kishini hisobga olmagan holda aytasak, bu, 800 mingdan ortiq odamga bitta teatr yoki qariyb 2 ming 300 nafar tomoshabinga teatrtdagi bitta o'rinni to'g'ri keladi, degan.

Bu ozmi, ko'pmi? Albatta, haqiqat qiyosda bilinadi.

TAQQOS UCHUN

ayrim misollarni keltirib o'tamiz.

Masalan, 2023-yil o'ttalarida 59 millionga yaqin aholiga ega bo'lgan Italiyada 6 ming 700 ta, qariyb 68 million fuqaro yashaydigan Fransiya esa 2 mingdan ortiq teatr borligi aytiladi. Shuningdek, AQShda 2 mingdan ziyod, Buyuk Britaniyada mingdan ortiq, Xitoyda 2 mingga yaqin, Hindistonda esa mingga yaqin teatr mavjud.

Aholisi taxminan 86 million kishini tashkil etadigan qardosh Turkiya davlatida 14 ta davlat teatri, 10 ta ko'chma teatr, 59 ta teatr sahnasi majjud hamda 600 dan ortiq xususiy teatrлar faoliyat yuritib kelmoqda.

Yon qo'shniqim Qozog'istonda taxminan 20 milliondan ortiq aholiga 74 ta teatr xizmat ko'rsatadi.

Lekin masalaning boshqa jihat ham bor.

Agar biz taxminan 86 million kishini tashkil etadigan qardosh Turkiya davlatida 14 ta davlat teatri, 10 ta ko'chma teatr, 59 ta teatr sahnasi majjud hamda 600 dan ortiq xususiy teatrлar faoliyat yuritib kelmoqda.

Yon qo'shniqim Qozog'istonda taxminan 20 milliondan ortiq aholiga 74 ta teatr xizmat ko'rsatadi.

Lekin masalaning boshqa jihat ham bor.

Agar biz taxminan 86 million kishini tashkil etadigan qardosh Turkiya davlatida 14 ta davlat teatri, 10 ta ko'chma teatr, 59 ta teatr sahnasi majjud hamda 600 dan ortiq xususiy teatrлar faoliyat yuritib kelmoqda.

Yon qo'shniqim Qozog'istonda taxminan 20 milliondan ortiq aholiga 74 ta teatr xizmat ko'rsatadi.

Lekin masalaning boshqa jihat ham bor.

Agar biz taxminan 86 million kishini tashkil etadigan qardosh Turki

HIKOYA

...Bunga duqlangan baliqning aloqasi yo'qdir – kecha kechqurun yesa bir tuyur yeb, ustidan yarim stakan qaynagan suv ichdi, xolos. Abdimo'min rosa manzirat qilsaygan o'zini tiydi: imtihondan o'tib olaylik, keyin; balki pivo bilan qo'shib urarmiz. Buni eshitib ko'zlar ni chaqnab ketgan hamxonasi lab-lunjini yig'ishtirolmay qoldi; aftidan, pivo desa o'zini tomdan tashlaydiganlardan. Ammo shu bolaga tan berish kerak: ensangni qotirgancha, piyola-piyola choyni ho'rillatiq ichgan ko'y i televizor qarshisida tongga qadar qimrlamay o'tirib chiqadi; ba'zan, ertalab badrafxonaga borishni unutib qo'ysa yo'erinsa ham kun bo'y i o'sha tomonga qadam bosmay yuraveradi... Balki nonushta chog'i ichgan bir piyola choyi sababdir. Biroq tong saharda bior nima yemasa bo'lmasdi, axir shu bilan tushgacha og'ziga ushoq ham ololmaydi.

Xo'sh, institutga ikki avtobus almashib, bir soatda yetib keldi. Lekin qabul komissiyasidagi larning "Soat oltida shu yerda bo'lishlaring shart!" deb vahima qilganlari, uning bekatdan bu yog'i "Kechikib qolmayda ishqilibi" deya oyog'i qo'lg'a olib chopganlari bekor ekan: aytigan vaqtidan chorak soat o'tib ketgan bo'lishiga qaramasdan, halid odam kam edi.

Nihoyat soat yettidan boshlab abituriyentlarni safga tiza boshlashdi. Nazir guruhi raqami yozilgan taxtachani ko'tarib olgan novcha qiz ortiga kelib turdi.

Bir soatlar ichida guruhdagilarning taxminan yarmidan ko'progi yig'ildi. Uzun bo'yli, yengli ko'k ko'yak kiyib, bo'yiniga suratlari beyik osib olgan, ingichka mo'ylovli asabiy domla tinmay u guruhdan bu guruhga o'tar, bolalar sonini tekshirar, davomatdan ko'ngli to'lmayotgan bo'lsa kerakki nuqul uh tortib, norozi tarzda to'ng'illagani to'ng'illagan edi. Domla yonidan shoshib o'tayotgan mahal Nazir uning beyijigiga ko'z tashlab, katta harflarda yozilgan familiyani o'qishga ulgurdi: "Djabbarov". Demak, Jabborov.

To'qqizga yigirma daqiqacha qolganda guruhlarni ichkariga kiritish boshlandi. Ikki soatdan ortiqroq tik turib, oyoqlari, beli uvishib-o'rib ketgan bo'lsa-da, hali Nazirning kayfiyati ko'tarinkin edi. Illo, u qayta-qayta so'rabb-surishtirib, aniq bilib olgan: hozir biringchi tekshiruvdan o'tib darvozadan kirishadi, keyin, ikkinchi tekshiruv xonalarga – bu jarayonni boshdan o'tkazib bo'lgan talabalar "auditoriyalarga" deyishardi og'izlarini to'dirishib – olib kirish oldidan tez anavi joyga o'tib kelishga iz berishadi.

Biroq... kambag'alni tuyaning ustida ham it qopadi, deganlari rost shekilli: aynan Nazirning guruhidan kimdir kechikayotgan edi. Hamma kirib ketdi, faqat Jabborovni battar g'azabrantirgan ko'y shu guruhda bitta abituriyent yetishmasdi.

Axiyi uzoq kutilgan abituriyent chopib yetib keldi va quturib ketgan, urib yuborguday vajohatdagi domla qarshisida zo'r berib o'zini oqlashga tushdi: taksi, "probka"... Biroq Jabborov uning bahona-sabablarini eshitib ham o'tirmsandan, abituriyentlarni shiddat bilan ichkariga boshladi.

Guruh a'zolari ikkinchi tekshiruvdan o'tib, bino kirish eshigiga yaqinlashishdi va ana shunda Nazir dahshat bilan damo-dam soatiga qaratayotgan Jabborov hammani bordaniga imtihon o'tadigan binoga olib kirib ketayotganini ko'rdi. Vaholanki... Bunga duqlangan baliqning aloqasi yo'qdir – kechqurun yesa bir tuyur yeb, ustidan yarim stakan qaynagan suv ichdi, xolos. Ertalabki bir piyola choy... Balki hayajonlanayotgani sababdir... Yo'q, bunga shamollagan chap buyragi aybdor. Mana, hozirdan achishib og'riyapti. O'sha, o'tgan qahraton qish akasi bilan dalaga taxob suvi qo'yishga chiqqanida kuni bilan titrab-qalitrab yuraverib, sovuqqa oldirib qo'yan buyragi. Ichingga bir qoshiq suyuqlik tushsa bas, to'g'ridan to'g'ri tashgariga chiqarib yuborishga shoshadican buyragi...

Xayriyat, badqovoq Jabborov biringchi qavat yo'lagi boshida to'xtadi, xana bir bor soatiga qaradi, so'ng, yo'lakdan ko'z uzmay e'lon qildi:

– Besh minut kutamiz. Jim!

Holbuki, shusiz ham hamma nafasini ichiga yutgandi.

Besh daqqa, uch yuz soniya... Ko'p narsaga ulgursa bo'ladi, ko'p narsaga... Nazir bu soniyalar o'zi uchun so'nngi imkoniyat ekanligini his qildi. Keyin, xonaga kirib ketishsa, uch soat tashqariga qo'yishmas ekan. Uch soat-a!...

Vahimadan dir-dir titray boshlagan Nazir bir qadam oldinga chiqdi.

– Domla...

Jabborov o'girildi.

– Nima deysan? – dedi u o'shqirib.

– Men... borib kelsam...

– A? Qayoqqa? Katta xolangning uyigami?

Abituriyentlar safida piqirlagan kulgi ovozlarini eshitildi, ammo Nazir hozir bunga e'tibor beradigan ahvolda emasdi.

– Hojatxona...

Jabborov bujmayib qolgan abituriyentga qarshisida g'addor xalq dushmani turganday adoqsiz g'azab va nafrat bilan, tiriklain g'ajib tashlaguday o'qrayib qarab, baqirdi:

– A? Nima deb ming'irlayapsan? Sunday o'zbekchalab gapir!

Aytgan so'zimni tushunmadi deb o'yagan Nazir jon alpozda:

– Tuilet... – dedi.

– Shu payt qistab qoldimi? – Jabborov g'ijinib atrofga alanglatdi: – O'tib ketibmiz-ku... Bir kamim endi senlarning orqalarindan pampers ko'tarib yurishim qoluvdi. Bezzameridan...

Domлага yoqmoq qasdidi kimlardir zo'r hikmat eshitganday oshkor xushomadli hi-hilashdi.

– Menga qara, bola! – o'dag'ayladi Jabborov. – Test "Es 332"-xonada bo'ladi. Uqdingmi?

Hech narsani uqmagan bo'lsa-da, Nazir shoshib bosh irg'adi.

Jabborov ta'kidladi:

– "S" emas, "es". Eslab qolgan bo'lsang mingga qo'yib beshinchisi qavatga yugur! Ana zina. Keyin uchib uchinchi qavatga tush. "Es 332"-xonaga. Marsh!

Nazir uch hattashda zinapoyaga yetib keldi va ikki-uch pillapoyani bir qilib sakragan ko'y i yuqoriga chopdi. Ikkinchisi qavat... uchinchi... to'tinchisi... va niyoyat... Ammo bu nimasi? Bino to'rt qavatlari edi. Yuqoriga olib chiqqan zina berk eshikka taqalib tugardi; yon tomondagi kir derazadan tom ko'rinih turibdi...

Nazir zina tutqichiga behol suyanib qoldi. Nahotki... nahotki domla adashgan bo'lsa...

Suh soniyada... Nazirning dimog'iga peshob isi urilganday bo'ldi. Nahotki... Yigit shoshib atrofga alanglatdi. Hech kim ko'rinnadi. Ulguradi... Nazir qo'lini shimi zanjiriga yuborgan mahal birdan to'xtab goldi. Yo'g'e... Qishloqda ming qistasa ham odamlarning uyi yonida tugul, tomorqasida ham bu ishni qilmagan banda shunday joyda... O'qiyman deb kelib... olyi ma'lumot olaman, madaniyatli odam bo'laman deb kelib... Domla adashgan, to'rtinchining o'rning aleshinchisi deb yuborgan...

Nazir pastga otildi va to'rtinchisi qavatning kimsasiz uzun yo'lagi bo'yib yo'rg'alab ketdi. Eshiklar... eshilklar... ammo birotasida o'sha belgi yo'q...

Adoyi tamom bo'lgan Nazir orqaga chopdi va uchinchi qavatga tushdi-yu, yo'lakda hech kim ko'rinnmagach, biringchi duch kelgan eshilq raqamiga qaradi: "S-302". Unda "es" i qayerda ekan? O'ngdamikan, chapdamikan?

Nazir "es" harfli xonani qidirib ketdi. Aksiga olib, yigitni battar vahimaga solgan ko'y hamma eshilklarda faqat "s" va yana "s" edi. Topolmasa nima qiladi? Yo shuning o'zi "es" mikan?... Yo'g'e, axir, u o'qigan alifboda "s" harfi

taqdiri hal bo'layotganday uzoq, juda uzoq o'ylanib turgandan so'ng maxsus qutidagi konvertlardan birini shoshamdasn sug'urib oldi. Shundan keyingina test savollari yozilgan qog'ozlar tarqatildi.

Savollarni ochib ham ko'rмаган Nazir qo'l ko'tardi.

– Nima gap, yigitcha? – mehribonlik bilan so'radi oqsoch domla.

Xijolatdan yuzining lavlagisi chiqib ketgan Nazir o'rnidan turdi.

– Anavi... – u maqsadini tushuntirish uchun chiroliroq, adabiyroq so'z qidirib kalovlandi: – men... shamollab kelsam degandim...

Ha, Nazir aynan shunday dedi. Zero, u o'tgan yili uylariga kelgan bir shaharlilik mehmon shunday deganini o'z qulog'i bilan eshitgandi.

Domla Nazirga diqqat bilan tikildi:

– Ya'ni, nima demoqchisiz, marhamat qilib aniqroq aysangiz.

Fikrini tushuntirolmaganidan battar o'sal bo'lgan Nazir o'chiq'iga ko'chdi:

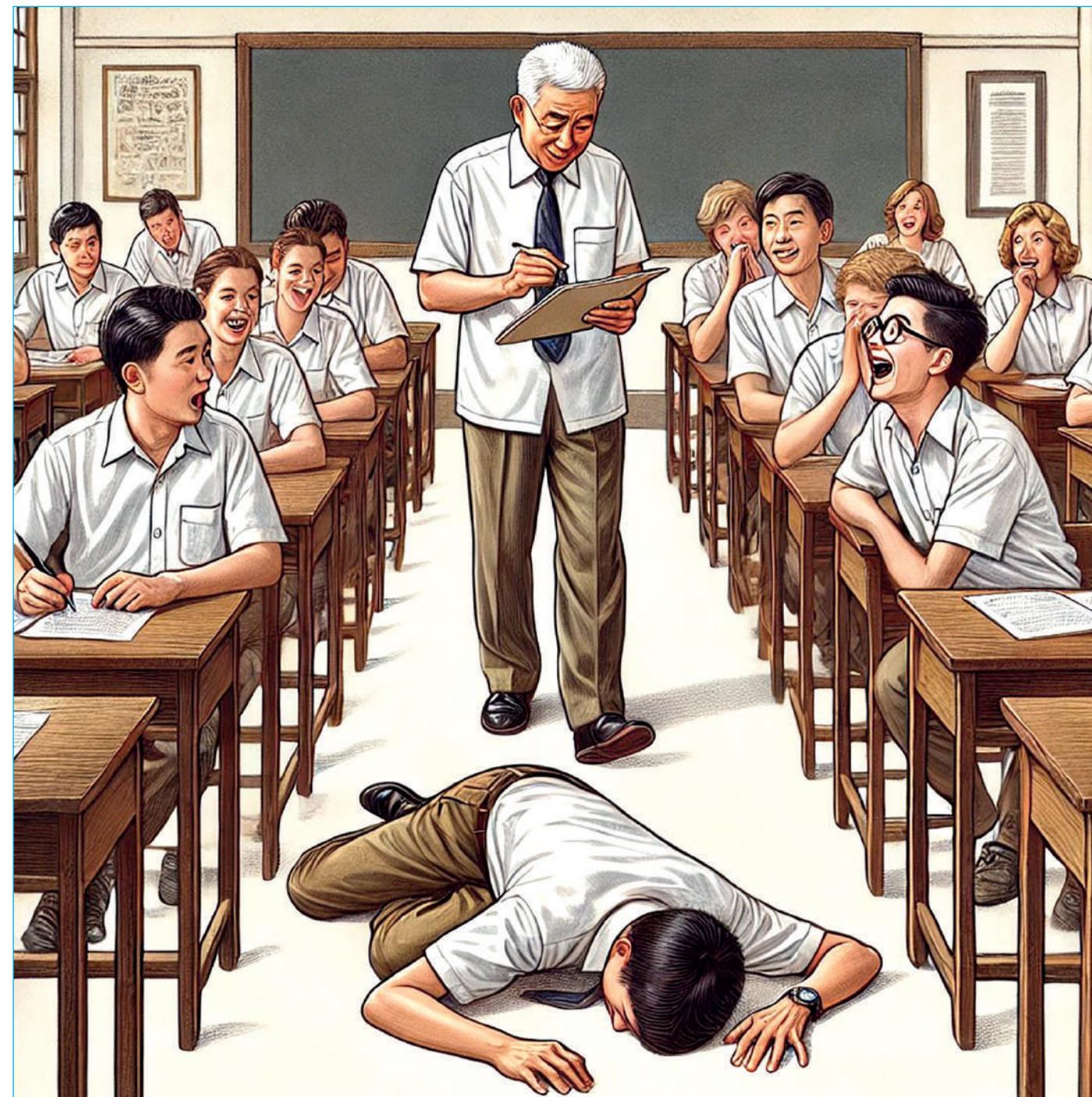
– Hojatxonaga borib kelsam...

Kimlardir yana piqirlab kulib yuborishdi, qizlardan biri yuzini chimchidi, "Voy o'lay..." deb qattiq shivirladi, shu qadar qattiq shivirladi, uni butun auditoriya eshitdi.

Oqsoch domla o'rnidan turdi.

– Yigitcha! – dedi u aytayotgan so'zlar haqligiga zarracha ham shubha qoldirmaydigan o'ta jiddiy ohangda. – Men yetti yildan beri test imtihonlarda

ES

Suratni sun'iy intellekt chizgan.

"s" bilan belgilanardi-ku... Demak, yo haqiqatan "es" yo bo'lmasa "es"ni topishi kerak...

Axiyi hozirgina o'zi o'tgan yo'lkadog'idan pildirab kelayotgan domlaga ko'zi tushgan Nazir najot farishtasiga peshov chiqishga shoshganday shu tomonga yugurdil.

– Hoy bola, haliyam yuribsammi kar qo'yday tentirab? – olsidanoq do'q urdi Jabborov. – Men senga "Es 332"-xonaga kel degandim-ku. "S" emas, "es"! "Es"! O'zbekchalab aytgandim-ku, galvars!

Yigit vaziyatini tushuntirish uchun o'z'iz julfadi, ammol ulgurmadi: domla uning bilagidan mahkam changallab olib, dikonglatib sudrab ketdi.

– Baribir qishloqiligingga borasan-da! – butun yo'lakni boshiga ko'tarib o'shqirdi Jabborov. – Sendaylarga o'qish ham hay! Institut ham hay!

Nazir to o'zini o'ng'lab, bir og'iz gapirgunga qadar domla "S 332" deb yozilgan eshilki ochdi va yigitni ichkariq itarib kiritib yuborarkan:

– Shu gruppadan! – dedi va lol-karakt ahvoldagi abituriyentlarni eshilki tarsillatib yopdi.

Doska yonda o'tirgan uch domladan biri Nazirdan familiyasini so'radi, so'ng, qog'oziga qarab tekshirib ko'rgach, uning joyini ko'sratdi. Nazir mast odamday gandiraklab borib o'tirdi.

Qolgani tartib bo'yicha kechdi. Qabariq ko'zoynakli oqsoch domla imtihon varaqlarini to'ldirish tartibini uzoq, erinmasdan tushuntirdi. Oyoqlarini bir-biriga mahkam qisib o'tirgan Nazir bu orada anavi joyga kamida to'rt marotaba borib-kelishga ulgurishini chamalardi. Yo haliyam ruxsat so'rabs ko'rsamikin... Yo'g'e, o'zi kechikib kelgan bo'lsa...

Bir domlaning taklifi bilan hovlida guruh raqami yozilgan taxtachani ko'tarib turgan novcha qiz shoshilmasdan, toshbaqa qadam bilan doska yoniga chiqdi va baayini

qatnashaman. Bu yillarda sizga o'xshagan muttaham o'yinchilarining, eh-he, qanchasini ko'rmasidim, qanday mug'ombirliklariga guvoh bo'lmadim, aytaversam bir kitob bo'ladi. Lekin aytilib qo'yay va bu gapimni qulog'ingizga qo'rg'oshinday quyib oling va sheriklarining zimga ham yetkazing: sizga o'xshaganlar shoxida yurishsa, biz bargida yuramiz! Buni qanday eplagansizlar, bilmayman, ammol boshqa narsani aniq bilib turibman: sheringiz hozir hojatxonada kutyapti. Siz borasiz, u hammasini yechib beradi, qaytib kelasiz, belovoya ko'chirasiz, tamom-vassalom! Shu bilan talaba bo'ldim, deb o'yalsizsida. Adashasiz, yigitcha. Qattiq adashasiz! Toki bu yerda men bor ekanman, bunday aldam-qaldamga aslo yo'l qo'yilmaydi! Aslo! Toki men bor ekanman, siz haqiqiy bilimi bor abituriyentning o'rninga talaba bo'la olmaydi. Hech qachon! – O'z so'zlaridan o'zi mutaassis bo'lgan domla "qult" etib yutindi va titroq tovushda murojaatida davom etdi: – Shuning uchun, yigitcha,

Suratni sun'iy intellekt chizgan.

qatnashaman. Bu yillarda sizga o'xshagan muttaham o'yinchilarining, eh-he, qanchasini ko'rmasidim, qanday mug'ombirliklariga guvoh bo'lmadim, aytaversam bir kitob bo'ladi. Lekin aytilib qo'yay va bu gapimni qulog'ingizga qo'rg'oshinday quyib oling va sheriklarining zimga ham yetkazing: sizga o'xshaganlar shoxida yurishsa, biz bargida yuramiz! Buni qanday eplagansizlar, bilmayman, ammol boshqa narsani aniq bilib turibman: sheringiz hozir hojatxonada kutyapti. Siz borasiz, u hammasini yechib beradi, qaytib kelasiz, belovoya ko'chirasiz, tamom-vassalom! Shu bilan talaba bo'ldim, deb o'yalsizsida. Adashasiz, yigitcha. Qattiq adashasiz! Toki bu yerda men bor ekanman, bunday aldam-qaldamga aslo yo'l qo'yilmaydi! Aslo! Toki men bor ekanman, siz haqiqiy bilimi bor abituriyentning o'rninga talaba bo'la olmaydi. Hech qachon! – O'z so'zlaridan o'zi mutaassis bo'lgan domla "qult" etib yutindi va titroq tovushda murojaatida davom etdi: – Shuning uchun, yigitcha,

qatnashaman. Bu yillarda sizga o'xshagan muttaham o'yinchilarining, eh-he, qanchasini ko'rmasidim, qanday mug'ombirliklariga guvoh bo'lmadim, aytaversam bir kitob bo'ladi. Lekin aytilib qo'yay va bu gapimni qulog'ingizga qo'rg'oshinday quyib oling va sheriklarining zimga ham yetkazing: sizga o'xshaganlar shoxida yurishsa, biz bargida yuramiz! Buni qanday eplagansizlar, bilmayman, ammol boshqa narsani aniq bilib turibman: sheringiz hozir hojatxonada kutyapti. Siz borasiz, u hammasini yechib beradi, qaytib kelasiz, belovoya ko'chirasiz, tamom-vassalom! Shu bilan talaba bo'ldim, deb o'yalsizsida. Adashasiz, yigitcha. Qattiq adashasiz! Toki bu yerda men bor ekanman, bunday aldam-qaldamga aslo yo'l qo'yilmaydi! Aslo! Toki men bor ekanman, siz haqiqiy bilimi bor abituriyentning o'rninga talaba bo'la olmaydi. Hech qachon! – O'z so'zlaridan o'zi mutaassis bo'lgan domla "qult" etib yutindi va titroq tovushda murojaatida davom etdi: – Shuning uchun, yigitcha,

qatnashaman. Bu yillarda sizga o'xshagan muttaham o'yinchilarining, eh-he, qanchasini ko'rmasidim, qanday mug'ombirliklariga guvoh bo'lmadim, aytaversam bir

JADIDLIK MILLIY HARAKATI

va til-imlo masalasi

Boshlanishi 1-sahifada.

Abdurauf Muzaffar yana bir maqolasida til va imlo masalalarini tahlil qilib, inson so'zlashish uchun qanchalik tilga muhotjilik ehtiyoj sezsa, matbuot, adabiyot, imloga ham shunchalik ehtiyoj tuyishini, tili va imlosi isloh qilinmagan millatning matbuoti va adabiyotidan uning o'quvchilarining ruhi buzilishi, havasi va rag'bati susayub ketishini uqtirib o'tgan. U jadid maktablarida ham ona tili darslari to'g'ri tashkil qilinmaganligi, darsliklar talab darajasida emasligini tanqid qiladi: "Hatto biz bu kunda sal yangi ruh o'ralgan usuli jadida maktablarimizda o'qiydurg'on va endigina qo'llariga qalam ushlab ona tilining xatini yozmag'a boshlag'an ma'sum birodarlarimizni ham imlo va til buzuqligida saqlay olmaduk".

Mualif necha yuz yillardan beri fors va arab kitoblari asosiga qurilgan maktab va madrasalarda ona tilining o'qitilmasligi uning qiymatini tushirib yuborganidan afsuslangan. Dindarsilar arabcha kitoblardan emas, o'zbek tilida yozilgan kitoblardan o'qitilishi, bu esa islonmi chuquv ur keng anglash imkonini berishini qayd qilgan. Shuningdek, arab tilidan turkiy tilga qo'shilib ketgan so'zlar salmog'i haqida gapirib, tilsilizk xavfi haqida qayg'urgan: "O'qug'anlarimiz til bузулумог'а xизмат etdir. Arabiy va forsiv qancha lug'at bilsalar, shuni bir fazilat sanab tillariga qabul etdir. Ko'p narsalarg'a hech bir uzsiz arabcha va forscha ismlar qo'yudilar. Shul taripa tilim bezildi. Va iste'moldan mahrum bo'lub, ko'p so'zlarimiz unutildi. Turkiston bolasi uyalmadi. Ozining eng chirolyik so'zlarini tilidan qulqab chiqardi. Bo'sh qolq'on joylarga o'gay bolalar keturub o'turdi. Endi hozirda biz tilisiz qolduk". Shuningdek, mualif turkiy tilning bir qismigina xalq orasida saqlanib qolgan, faqat shu bir qism tildan foydalilanayotganini ta'kidlab, jadidlarining milliy tilni asrab qolish va uni rivojlanirish yo'liga kirishganlarini qayd etgan. Diniy ulamolarga ham o'z ona tillarini buzmashdan, arab va fors tilidagi so'zlarini qo'shmasdan gapirishni taviya qilgan va o'z ona tilini sevishga da'vet qilgan: "Shul jihatlarni nazar diqqatga olib til masalasida juda ehtiyoj ila harakat qilmak lozimdurki, yangidan o'g'ay so'zlar qabul qilish u yoqda tursin, hatto tilimizda o'runkorlig'a turkiy so'z topiladigan hamma yot lug'atlarni bu kundan boshlab sekin-sekin qulqab chiqarmak, ona tillarin suyuvchi va oning qiymatin anglaguvchi zotlarning vazifasidir".

"Sodijon Turkiston" gazetasining 1914-yil 20-mart sonida "Muhamarr Namangoni" imzosi ostida Abdurauf Muzaffar maqolasiga munosabat tarzida yozilgan "Til masalasi" maqolasida ham milliy til, uni o'qitish, o'rgatish, o'zbek tilini o'rganishda maktablarning o'mi ko'ssatib

berilgan. Jadidlar o'zbek tilini turk tilining chig'atoj lahjasi deb ataganlar. Bunga Alisher Navoiyning turkiy til borasidagi qarashlari va asarlарini asos qilib olganlar. Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudi "Oyina" jurnalida nashr qilingan "Til masalasi" maqolasida "Turkistonning o'zi-g'a tegishli shevasi turk tilining chig'atoj lahjasi bo'lub, "Navoiy" kitobi bu lahjaning go'yo muhim kitobidur" deb yozgan. Turkistonda madaniyat, saltanat va adabiyotning o'zgarib borishi natijasida xalq bu lahjani buzgani, Turkistonnning har bir shahari va hatto, ba'zi bir qasaba va qishloqlarining shevasi boshqa-boshqa ekanini ta'kidlagan. Turkiston so'zi ham turkiy so'z bo'lmay, uni "Turk eli" yoki "Turk yeri", "Sadoyi Turkiston" gazetasini "Turk eli tovushi" deb atashni tavsiya qilgan. Muallif turkiy so'zlar lug'ati tayyorlashning muhim ekanligini ta'kidlab, o'shandagina turkiy tilni arab va fors lug'atlaridan ajratib olish, boshqa tillar hujumidan asrash mumkin, deb hisoblaydi. Turkey tilni rus va usmonli tillari bilan taqqoslar ekan, bu millatlar bir necha yuz sanadan beri ingliz, fransuz tilini o'rganib kelayotgan bo'lsa-da, o'z tillariga begona til so'zlar o'zlashmagan, matbuoti, maktab darsliklari sof tillarida ekanini e'tirof etadi. Turkistondagi holatni esa quyidagicha izohlaydi: "Bu kun qozoqlarning buzilmagan ona tilisi bor. Ammo ona tilida maktab, madrasa, fanniy va ilmiy kitoblar ta'sis etolmaydurlar. Chunki so'z yetishmaydilar. Agarda alar taraqqiy etsa va madanly bo'ssa, hukman hozirgi tilni o'zgartirib bo'lur. Hamda ming yil avvalgi tilga qaytmoq qonuni tabiatg'a muxolidur. Chunki moziyg'a ruju' mumkin yo'q. Begona tilidan so'z olmoqdan qutulg'an til yo'qdur... Xulosa fikrimiz shuki, yolg'uz turkcha so'ylamak va yozmoq qonuni tabiatg'a muxolidur. Chunki muammo milliy mutaxassislarining o'z tiliga e'tiborsizligi, unga rus tilidagi so'zlarini qo'shib yozishlarida deb biladi: "Hozirgi mirzolarimiz bo'salar, o'zlar turk o'g'li turk bo'lub turkiy tilning qoidalarini va yoki imloni bilmaydirlarkim, bularning yozgan va yozaturg'on narsalarini umum va ko'cha tilindan ozgina tafovutlidir. Munga ilova, bu so'ng yillarda (boxusus Rusiya inqilobidan keyin) bizning mirzalar orasinda yomon bir odat joriy bo'la boshladiki, bular turkiy tilimizga ruscha so'zlar qo'shib yozaturg'on bo'dilar".

Mualif ona tilimizni mukammal o'rgatuvchi ixtisoslashgan ta'lim muassasalarini ochilmaganini uchinchi muammo sifatida qayd etadi. Muammlarning yechimi sifatida til kurslarini ochish, unda birinchi navbatda davlat idoralari xodimlari o'qishlari lozimligi, ikinchi navbatda aholiga o'zbek va rus tillari, ularni tarjima qilish usullari o'rgatilishi kerakligini ko'ssatadi. "Mehnatashlar tovushi" gazetasining 1918-yil 3-sentyabr sonida "Davlat lisoni haqinda dekret" chop qilingan. Unga ko'ra, qonunlarning o'zbek tilida nashr qilinishi, davlat idoralari o'zbek va rus tilini mukammal biluvchi kishilar olinishi majburiyligi va hokazolar ko'proq ko'rish mumkin.

Bolsheviklar o'zlarini Rossiya mustamlakalariga go'yoki bos-qichma-bosqich erkinliklar beraytandek ko'ssatib, davlat idoralari ish yuritishni o'z tillarida olib borish "imkonini berdilar". Milliy matbuot sahifalarida bu haqdagi huquqiy hujjatlar, xabarlar, majlislar bayoni chop etila boshladi. Ayniqsa, "Mehnatashlar tovushi" gazetasida bu kabi xabarlar va ma'lumotlarni ko'proq ko'rish mumkin.

Bolsheviklar o'zlarini Rossiya mustamlakalariga go'yoki ozodlik berishga intilayotgan hukumat sifatida ko'ssatishga harakat qilganlar va o'tmishdoshlarini qoralash yo'lidan borganlar. Buning uchun ularga eng yaxshi vosita matbuot bo'lub,

belgilangan. Dekretdag "Ushbu sana 1-maydan Turkiston o'kasi aftonumiyalni o'ka e'lon qiluv munosabatiyla o'kada yashovchi xalqlar bilan iliq munosabat saqlov uchun Turkiston jumhuriyatining hukumatni, rus tili ilan barobar mahalliy xalqning tili bo'lq'an turk tilining hukumat tili deb tasdiq qiling'anlig'ini hammaga e'lon qiladir" "mehribonchiligi" esa faqat qog'ozda bo'lub, aslida hech qanday o'zgarish bo'lgan emas.

Gazetanining shu sonida "Turkiston jumhuriyatni doirasida hukumat tili kirituv haqinda qonun" ham chop qilingan bo'lub, uning birinchi bandida turk tili (o'zbek tili nazarda tutilmoqda) Turkistonnning qonunni tili deb e'lon qilingan: "Turk tili, rus tili ilan barobar, mahalliy xalqning o'kka hokimiyat bilan bo'lq'an rasmiy munosabatlar hukumat tili hisoblanadir. Shu ondan o'kaning zakonodatilniy tili hisoblanadir". Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, qonunda garchi o'zbek tilining huquqiy maqomi belgilangan bo'lsa-da, amalda unga rioya etilgan emas.

Turkiston musulmonlar byurosi matbuot organi – "Ishtirokiyun" gazetasining 1919-yil 24-may sonida "Imlo masalasi" maqolasi chop qilingan bo'lub, unda yozuvni isloh qilish masalasi muhim ekanligi qayd qilingan. "Imlo" to'dasining til va imloni isloh qilish borasidagi harakatlariga qarshi chiquvchilar ham bo'lub, eski imloda qolish kerakligini uqtirganlar. Ammo to'da a'zolari bu sohadagi islohotlarni keng targ'ib etishga harakat qilganlar va uning qabul qilinishiga ishonganlar. Yangi imlochilar boshida turgan Abdurauf Fitrat milliy tilimiz, uning tanazzulining boshlanishi tarixi va uning bugungi holatini matbuot sahifalarida maqolalar orqali ko'satib bergan. U "Tilimiz" maqolasida o'zbek tilining og'riqli nuqtalarini oshib beradi: "Turk tili dunyoning eng baxtsiz tilidir. Turkchaning baxtsizligi arab bosqini bilan boshlanishidir. Arablar bosqidqlari o'kaga yolg'uz hukumatlarini emas, dinlarini, yo'sunlarinida tanitg'an edilar".

Abdurauf Fitrat faqat arab tili emas, fors til ham turkiy tilga juda katta zarar keltirganini ta'kidlab,

DILNOZA JAMOLOVA,
tarix fanlari doktori

kabilar muhim o'r'in tutganlar. Ular adabiy til, uning nazariyamalii masalalari bilan shug'ulanganlar.

Chig'atoj gurungining "Imlo" to'dasi tomonidan "Ishtirokiyun" gazetasining 1919-yil 24-may sonida "Imlo masalasi" maqolasi chop qilingan bo'lub, unda yozuvni isloh qilish masalasi muhim ekanligi qayd qilingan. "Imlo" to'dasining til va imloni isloh qilish borasidagi harakatlariga qarshi chiquvchilar ham bo'lub, eski imloda qolish kerakligini uqtirganlar. Ammo to'da a'zolari bu sohadagi islohotlarni keng targ'ib etishga harakat qilganlar va uning qabul qilinishiga ishonganlar. Yangi imlochilar boshida turgan Abdurauf Fitrat milliy tilimiz, uning tanazzulining boshlanishi tarixi va uning bugungi holatini matbuot sahifalarida maqolalar orqali ko'satib bergan. U "Tilimiz" maqolasida o'zbek tilining og'riqli nuqtalarini oshib beradi: "Turk tili dunyoning eng baxtsiz tilidir. Turkchaning baxtsizligi arab bosqini bilan boshlanishidir. Arablar bosqidqlari o'kaga yolg'uz hukumatlarini emas, dinlarini, yo'sunlarinida tanitg'an edilar".

Abdurauf Fitrat faqat arab tili emas, fors til ham turkiy tilga juda katta zarar keltirganini ta'kidlab, turkiy tilni boy til, deb e'tirof etadi va uni oldingi holatiga qaytarish kerakligini uqtirgan: "Dunyoning eng boy tili bo'lq'an turkchamiz yolg'uz arabcha yumroqlari bilan emas, forsiycha tepkilari bilan daxi ezilmishdir. Ko'zlarimizni to'rt oshib qarayliq: dunyoning eng buyuk hakimi bo'lq'an "Ibn Sino" turkdir. Ikkinci "Arastu" atalg'an Farobi turkdir. Arab tilini mangulkil turguzub ketgan Javhary turkdir. "Vahidat vujud", degan, Asqoning imomlarinden bo'lq'an Jaloliddin Rumiy turkdir. Forsiy adabiyotining payg'ambarlarindan bo'lgan "Nizomiy"da daxi turkdir.

Mualif turkiy tilning baxtsizligini qayta-qayta takrorlab, uni arab va fors tilidan qutqarib qolsa bo'ladi, savolini qo'yadi. Turkiy tilni arab va fors tilidan qutulolmaydi, deb aytganlarga qarat, bu tildagi so'zlarining tarjimasini turkiyda borilgi, bu so'zlarini bilish uchun tilni yaxshi bilish kerakligini uqtirgan.

Milliy matbuot sahifalarida bir muddat til va imloga oid maqolalar, xabarlar chop qilinishi to'xtab qolgan. Bunga, birinchidan, ocharchilikning avj olishi, ikinchinidan, bosqinchil hukumatning milliy qor'boschilar qurollini harakatini bostirish uchun olib borgan harakatlari, uchinchidan, Buxoro amirligi va Xiva xonligi tugatilib, Turkistonning ta'liq sovetlashtirilishi, to'rinchidan, bolsheviklarning qog'ozda boshqa, amalda boshqa til siyosati, beshinchidan, kommunistik mafkuraning kundan-kun kuchayishi sabab bo'lishi mumkin.

"O'zbekiston tarixi jurnali",
2024-yil, 2-sonidan

XOTIRA AZIZ

QATAG'ON
QURBONLARI

(Davomi. Boshlanishi o'tgan sonlarda).

Sodijon Boltaboyev – 1900-yilli Qo'qon shahrida dehqon oиласида tug'ilgan. Millati o'zbek. 18 yoshigacha otasi bilan birga ishlagan. 1915-yili o'zbek maktabida 4-sinfni bitirgan, 18 yoshidan Qo'qon temir yo'l deposida ishchi, 1922-yilgacha kotelshik bo'lgan. 1923–1926-yillari temir yo'l deposida ishlagan. 1922-yil 1-apreldan partiyaga kirgan. 1926–1928-yillari Qo'qon uyezd kasaba uyushmasi raisi, 1928–1929-yillari okrug ijroiya komiteti raisi, 1929-yil mayda O'zbekiston SSR Sovetlarining qurultoyida O'zSSR Xalq komissarlar soveti raisi o'rinosari, 1929–1931-yillari Toshkentda O'zbekiston kompartiyasi Markaziy komiteti Markaziy kontrol komissiyasi raisi, 1931–1934-yillari O'zkompartiya Markaziy komiteti kontrol komissiyasi kotibi, 1934-yilda Toshkent shahar partiya komiteti sekretari vazifalarida xizmat qilgan.

1936–1937-yillari O'zbekiston kompartiyasi Markaziy komitetining uchinchi kotibi lavozimida faoliyat ko'satgan. Sodijon Boltaboyev NKVD xodimlari tomonidan 1937-yil 10-avgustda hibsga olingen. U 1930-yilda O'zbekiston kommunistik partiysi Markaziy komitetining sobiq kotibi Akmal Ikromov tomonidan "Milliy istiqlol" tashkiloti ishiga jaib qilinganlikda, shuningdek Narpay, Qo'qon, Bag'dod, Kaganovich, Kuyibhev, Farg'onada ommaviy qo'z'olonchituzilmalar tashkil etganlikda ayblangan. U O'zSSR Jinoyat kodeksining 57-, 58-, 63-, 64- va 67-moddalarida ko'zda tutilgan jinoyatlarni sodir etganlikda ayblanib, SSSR Oliy sudi Harbiy kollegiyasi sayyor sessiyasining 1938-yil 4-oкtyabrda Toshkentdagi yig'ilishida otuvga hukm etilgan. Keyinchalik u 1956-yil 29-iyunda reabilitasiya qilingan.

Amin Abdullayev – 1896-yili Andijonning Asaka shahrida tug'ilgan. Sobiq VKP(b) a'zosi. Diniy bilim beruvchi o'qituvchining o'g'li. Boku shahridagi musulmonlar yig'ilishining ishtirokchisi. 1937-yil 31-dekabrda O'zSSR JKning 66-, 67-moddalar bilan ayblanib, Leninsk shahri, Vodxoz ko'chasi 11-uydan qamoqqa olingen.

"Milliy ittihod"chi hamda Asakadagi "Haqiqat" guruhi a'zosi, yoshlar orasida aksilinqilobiy ishlarni amalga oshirganlikda, yangi a'zolarni jaib qilish bilan shug'ulanganlikda, hukumatga qarshi mag'lubiyatchilik mish mishini tarqatganlikda ayblangan. 1938-yil 13-fevral kuni NKVD qoshidagi "Uchlik" tomonidan 7 safdoshi bilan birga otuvga hukm qilingan va shu kunning o'zida 75-akt asosida otib tashlangan.

Ahmadjon Ibrohimov – 1902-yili Qo'qon shahrida hunarmand oilada tug'ilgan, millati o'zbek. Otasi to'quvchi bo'lgan. Ahmadjon Qo'qon shahridagi 1-bosqichli musulmon maktabida o'qigan. 1928-yil mart oyida Andijon shahar partiya komiteti tomonidan bo'lq'an Jaloliddin Rumiy turkdir. Ko'zlarimizni to'rt oshib qarayliq: dunyoning eng buyuk hakimi bo'lq'an "Ibn Sino" turkdir. Ikkinci "Arastu" atalg'an Farobi turkdir. Arab tilini mangulkil turguzub ketgan Javhary turkdir. "Vahidat vujud", degan, Asqoning imomlarinden bo'lq'an Jaloliddin Rumiy turkdir. Forsiy adabiyotining payg'ambarlarindan bo'lgan "Nizomiy"da daxi turkdir.

SSSR Oliy sudi Harbiy kollegiyasi sayyor sessiyasining 1938-yil 5-oкtyabrdagi yig'ilishida Ahmadjon Ibrohimov aksilinqilobiy harakatda ayblanib, otuvga hukm qilingan.

Sobir Mirzajonov – 1903-yili Namangan shahrida tug'ilgan. Inqilobgacha oddiy ishchi, hibsga olingunga qadar O'zbekiston KP(b) Qo'qon shahar partiya komiteti sifatida faoliyat ko'satgan. 1937-yil 27-sentyabrdagi NKVD xodimlari tomonidan hibsga olingen. U "Milliy istiqlol" tashkilotiga a'zo bo'lganlikda va mazkur tashkilotda O'zbekistonni Sovet Ittifoqidan kuch bilan ajratib olib, uning o'nida mustaqil burjua-demokratik davlat barpo etishni maqsad qilganlikda, tashkilotga yangi a'zolarni jaib qilish kerakligini uqtirgan.

Tergov hujjalardan Sobir Mirzajonov tomonidan qo'z'olonchi yacheyleklarni tashkil etishda asosiy e'tibor, ayniqsa, sovetlarga qarshi unsur, elementlar ko'proq to'plangan va o'tmishda bosmachilar harakati ta'siriga tushgan huddularga qaratilganligi qayd etilgan. U O'zSSR Jinoyat kodeksining 58-, 63-, 64-va 67-moddalar bilan ayblanib, 1938-yil 4-oкtyabrdagi 1924–1926-yillari VLKSM a'zosi bo'lgan.

Rustambek SHAMSDUTDINOV, tarix fanlari doktori, professor, Nigoraxon AKBAROVA, tadqiqotchi (Davomi kelgusi sonda).

MULOHAZA

...Universitetda tahlil olayotgan jiyanimning savol aralash so'ragani ajablanitrdi: "Bu... nomlari abadiylashtirilganlarning hammasi ham addolatliti odamlar emas ekan-ku!"

Gap kim haqida ketayotgani bilan qiziqdim. U qo'i telefonidagi bir lavhani ko'rsatdi. Sarlavhasiga ko'z tashladim: "Oq oltin" qullari. Paxta mafiyasi". Lavhaga ikki tarixiy shaxs surati ilova qilingan - Sharof Rashidov va Ahmadjon Odilov. Qiziqib, besh-olti daqiqa kuzatdim va hafsalam pi bo'ldi. Jiyanimga asl haqiqat qayerda ekanligi bo'yicha biroz ma'ruza o'qishimga to'g'ri keldi.

Ijtimoiy tarmoqlarni "orgimchak uysisi"ga o'xshatishadi. Tabiatining mitti jonivori - orgimchak qorin qaygusida oshqozonida ishlab chiqaradigan suyuqlikni o'ta nozik iplarga aylantirib, undan turli va chalkash handasaviy to'rlar to'qiydi hamda bir burchagida nogoh to'rga tushadigan o'ljani poylab yotadi.

Majoziy holatni bugun turli ijtimoiy tarmoqlarda yoyinlanayotgan xabar, lavha, tok-shou, blog va shunga o'xshash axboriy chiqishlarda ko'ra'miz. Bu o'rinda "orgimchak" roliga bior kimsa. Uning "o'la"si esa ongi shakllanmagan, dunyoqarashi "To'yeptadan nariga o'tmagan" har kim.

Internet foydalanuvchilarini eng ko'p o'ziga og'diradigan, (manipulyatsiya) qiladigan "YouTube" hisoblanadi. Turlicha siyosiy dunyoqarash, buzg'unchilik, fahsh, diniy ekstremizm mazmunidagi jonli yoynilar bilan to'lib-toshgan "YouTube"ga bit nazar tashlasangiz, misli changalzorga kirib qolgandek bo'lasiz. Xorijiy tillarga "tishi o'tmaydigan" tomoshabinlar qatlami odatda ruscha va o'zbekcha kontentlarga kirishadi. Aynan ushu kontentlardagi ayrim lavhalar kishini sergak torttiradi. Bunday soxtagarchilik, yolg'onlarni tarqatishdan maqsad ne? Ularning ortida kimlar - qaysi mafkuraviy kuchlar turibdi?

Jiyanim shuurini buzishga uringan yuqoridaq lava yayan "YouTube"da tarqalgen (Shu o'rinda mazkur ijtimoiy tarmoqda juda ko'plab foydali kontenter, so'nggi vaqtarda o'zbek segmentida tarix, adabiyot, ijtimoiy hayot borasida mazmunli, to'laqonli ko'rsatuvlar borligini ham inkor etib bo'lmaydi).

"YouTube"ga kirib, "izlash" xizmatiga ikki yoki uchta so'zdan iborat so'rovnomalar yozing. Misol uchun, "Paxta ishi" yoki "O'zbeklar ishi" deb so'rov bering... Bir zumda shu mazmundagi o'nlab ko'rsatuvlar chiqib keladi. O'tgan asrning saksoninchil yillari ikkinchi yarmida xalqimiz boshidan kechirgan so'nggi qatag'on - "paxta ishi" bo'yicha bir-birini inkor qiluvchi, aksar tuhmatalardan iborat ko'rsatuvlar keragidan ortiq - "orgimchak to'ri"da ilashib...

yo'q, mustahkam o'rnashib olib, soddadil odamlarni kutib yotibdi. O'z vaqtida dalilari, sud hujjatlari bilan isbotlangan haqiqatlarga bu ko'rsatuvlarda boshqachato'ni kiydirilgan - sobiq imperianing salkam uch yuz million aholisini arzon kiyim-kechak (belanchakdag'i lattadan tortib kafaniga qadar) ta'minlagan zahmatkash paxtakor xalqimizga "o'g'ri", "qo'shib yozuvchi" tamg'alari

Aslida, paxta atalmish tabiat mo'jisasi xalqimiz egnini butlash asnosida sovetlar o'tkazgan siyosat o'laroq "zulum vositasi"ga asoslangandi. "Dehqon yeqqanda, cho'pon o'lganda tinchiyi" deyilmish otaso'zimiz o'sha davrda o'z mazmunini yo'qotgan, dehqon qora qishda ham timi bilmas, aholi molxonalaridan tosh qotgan chorva go'ngini ko'chirib, dala boshiga

shuurimizga o'rnashdi. Ammo... Haliyam o'sha davrdagi shaxslarni qoralash, ular orqali jafokash o'zbek dehqoniga qora chaplash kimga kerak bo'lib qoldi? O'tmish kultepalarini qayta va qayta titiklashdan kimlarga naf?

"YouTube" har qanday soxtagar-chiliklar, yolg'onlarni yamlamay yutishga usta tarmoq. Unda uya qurgan ("orgimchak to'ri" to'qigan

Haqiqatan ham hozirgi qish faslidagi ayrim hududlarda gaz yetishmovchiligi sabab vaqtinchaga kelgan muammolarni pesh qilib, undan o'z maqsadlari yo'llida foydalanish uchun "YouTube"da yolg'onlarni sizdirayotgan kimsalar anchagini. Afsuslanarlisi, ularning aksari o'zimizning qorako'zlar. Birlari alazmada, birlari qachondir yurtini tashlab qochgan, yana birlari dordan qochgan tomoshaga o'ch qavmdan. Har bir muammodan foydalanib, odamlar ko'ngliga g'ulg'ula solish, ularni boshqa yo'llarga da'vat qilish asosiy maqsadlariga aylangan.

...Yaqinda ijtimoiy tarmoqlardagi taqilangan kanallar ro'yxati e'lon qilindi. Diniy ekstremistik, yolg'on ma'lumotlari targatuvchi, g'azotga chorlovchi kanallar qaysilar ekanligini bilish, ularga kirishdan (ayniga, hali ongi to'la shakllanmagan yoshlarni) qaytarish har bir ota-onaning burchi. Shu ma'noda, bunday ogohlantirishlar mutazam berib borilayotgan juda asqatadi. Aynan shunday saytlarga kirganlik uchun qonunlarimizda jazo belgilangan. Ammo...

Yuqorida aytganimiz - kechagi kundagi tariximizni soxtalashtrayotgan, undagi ayrim shaxslarni yomonotliqqa chiqarish, bugungi kunimizga qora bo'yoq chaplashni maqsad qilgan ijtimoiy tarmoqlardagi saytlar, biologlarga kirishni ham qonunlar tartibga solish vaqt kelmadimi? Shu yo'sindagi tarmoqlarning yoshlar ongiga yetkazayotgan zarari diniy ekstremistik tarmoqlardan kam emas-ku!

To'g'ri, yurtimizda so'z erkinligi yangi qabul qilinagan Konstitutsiyamizda kafolatlangan. Buni millionlab foydalanuvchilarning ijtimoiy tarmoqlarga emin-erkin kirishlari, o'z fikr-mulohazalarini bildirishlarida ko'ryapmiz. Ayrim davlatlarga o'xshab bizda qaysidir ijtimoiy tarmoq bloklanmagani ham buning isboti. Qolaversa, yurtimizda "jaholatga qarshi ma'rifat" g'oyasi ustun, ya'ni har qanday yolg'on-u bo'htonlarga qarshi bosiqlik bilan aniq tarixiy dalillar, kun voqealari tafsilotlari orqali kurashish.

"YouTube"da bo'htonona ko'rsatuvlar ta'siriga tushgan bandalar chandon ko'pligi yetmaganidek, davralarda ushu yolg'on xabar, ma'lumotni dasturxon qilish hollari urchiqmoqda. Chor atrofda bo'ylaytan vogelikdan ko'z yumib, kimlardi, qaylardan tarqatayotgan yolg'on xabarlar shu sabab bolalab borayotir.

Bu holatni ruhiyatshunoslar "inson ongini manipulyatsiya qilish" deyishadi. Dehqonchasiya aytaks, ongini zaharlash, bo'htonlar bilan oziqlantirish. Agarda ijtimoiy tarmoqlarga eng ko'p kiradigan qatlam aynan yoshlar ekanligini inobatga olsak, bu yaxsilikka emas. Negak, ahli donish aytmish: "Yoshlar miysi - urug' qadalmagan unumdror yer, yoshiligidagi nima ekilsa, o'sha ko'karadi" matali bizni hamisha sergak torttirishi kerak. Shunday emasmi?!

Ro'zimboy HASAN

YOLG'ONNI YAMLAMAY YUTIB, "SEMIRAYOTGAN"

yopishitirilgan. Afsuslanarlisi, bu ko'rsatuv va lavhalarning aksari so'nggi yillarda tayyorlangan va "YouTube"ga joylashtirilgan. Paxta yetishtirishning azobi (majburiy mehnat, zaharli kimiyoq moddalar tufayli sariq xastaligi ommaviy tarqalgani) haqida tasavvurga ega bo'lмаган yoshlar bu ko'rsatuvlar ta'sirida o'z dunyoqarashlarini o'zgartirmaydi, ota-bobolari haqida boshqacha fikra borishmaydi, deb kim kafolata berla oladi?

"YouTube"da o'sha og'ir yillarda respublikada bosh bo'lgan, aynan sovet zug'umi tufayli umrini Quyi Amudaryo mintaqasida paxta dalasida yakunlagan Sharof Rashidov haqidagi ko'rsatuvlar sonini sanashda adashasiz.

Bugun xotirasida abadiylashtirilgan, tuman, universitet va ko'chalarga nomi qo'yilgan, haykallari ko'rkam joylarda o'rnatilgan shaxsga tirikligida va favodidan keyin otilgan toshlar - bo'htonlar kimladir tonomidan tizimli va to'xtovsiz davom qildirilmoqda. Qaram zamonalarda millat boshida turgan oyindini yomonotliq qilishdan bugun kim manfaatdor? Bu yolg'onlar kimlarga va nima maqsadlarda xizmat qilayotir?

O'z davrida tuhmatlarga uchragan, umrining ko'p yilini qamoqxonalarda o'tkazgan vodiylilik mashhur rais Ahmadjon Odilov haqida ham shunga o'xshash bir qator ko'rsatuvlar joylanganki, ular haqida ham shu fikri aytish mumkin.

Yuqorida eslatilgan ko'rsatuv go'yo sobiq sovet davlatida "eng kuchli mafiya" - "paxta mafiyasi" bo'lgan degan g'oya ustomoniлик bilan tashkilot bilan oddi yaxloq orasidagi rishta edilarki, bu vazifa gardaniga tushgan insonlar ikki tomonidan tortilish (bosim) ostida yashashgan va insoniy qiyofasini saqlab qolishga urinishgan. Bunga erishganlari ko'p. Judayam ko'p! Ularni bugun humrat bilan eslaysapmiz.

Mustaqillik tufayli bu kunlar ortda qoldi - saboq maktabi bo'lib

Agar gavhar koni talabida bo'sang, konsan.
Agar luqmai non havasida bo'sang, nonsan.
Agar bu hikmat sirrini bilsang, bilmidonsan.
Har narsai ki uni sen izlading, ana o'shasan.

Jaloliddin RUMIY

TILBILIM

O'zbek tilida tovushlarning bir-biriga ta'sir ko'rsatishi ko'p kuzatiladi. Ayrim hollarda yonma-yon kelgan tovushlar moslashadi. "Yig'icha" so'zini "yigichcha", "uch so'mni" "usso'm" deymiz.

"VAZN" I O'ZGARGAN "VAZMIN"

Ayrim so'zlarda esa ketma-ket kelgan, joylashushi talafluzimizga noqulay bo'lgan tovushlarni darrov o'zimizga moslashiriz: "qulf" (aslida qulf), "teskar" (aslida terski), "kift" (aslida kift), "yomg'ir" (aslida yog'mur) va hokazo...

"Vazmin" so'zi peshonasiga ham shunday taqdirda "yozilgan". Aslan "og'irlik", "o'ichov" kabi ma'nolarni anglatadigan "vazni" so'zi "vazmin" so'zinig asosib. Ammo davrlar o'tishi bilan "n" harfi "m"ga joy bo'shatish bergan - aslida "vaznin" bo'lishi kerak. Ammo shakl o'zgarishi mazmunga ta'sir qilмаган. Asl ma'nodagi og'irlik o'z semasi (ma'no-mazmuni) yo'qotmagan holda, bugungi kunda ko'chma ma'noda og'ir-bosiq, o'ylov bilan ish tutadigan, salobatlari degan mazmunni ifodalaydi.

Husan MAQSUD

DIQQAT, TANLOV!

EKOLOGIYA, ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA IQLIM O'ZGARISHI VAZIRLIGI, O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

2025-yil – Atrof-muhitni asrash va "yashil" iqtisodiyot yili munosabati bilan ijodkorlar o'rasisida "Onajonim – tabiat" mavzusida ijodiy ishlар tanlovini e'lon qiladi.

Tanlova Yangi O'zbekistonda tabiat resurslardan oqilona foydalanish, ularni qayta tiklash va inson faoliyatining tabiatga salbiy ta'sirining oldini olish, sanitariya va ekologik holatni yaxshilashni ta'minlash sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, erkin va farovon yurdta barkamol avlodni tarbiyalash, xalqimizda ona Vatanni, uning ne'matlarini asrab-avaylash tuy'u-sini kuchaytirish, ajoddolrimizdan meroz havo, yer va yer osti boyliklari, o'simlik va hayvonot dunyosini asrashdek milliy qadriyatlarimizni, ijtimoiy hayotdagi yutuqlarimizning barchasi ona tabiat bilan chambarchas bog'liq ekanligini yosh avlod qalbiga va ongiga singdirish kabi ezgu g'oyalari hayotiy misollar, teran filr-mulohazalar bilan tarannum etilgan,

shuningdek, soha fidoyilarining hayoti va yutuqlari, obodlik, farovonlik yo'lidaqilishi yoritib beruvchi she'rlar, hikoyalar, dramatik hamda badiiy publisistik asarlar qabul qilinadi.

Jodiy ishlar 2025-yil 20-mayga qadar qabul qilinadi.

Hakamalar hay'ati tomonidan g'olib deb topilgan ijodkorlar 5-iyun – Butunjohon atrof-muhit kuni arafasida "Eng yaxshi she'riy asar", "Eng yaxshi hikoya", "Eng yaxshi dramatik asar" va "Eng yaxshi badiiy publisistik asar" nominatsiyalari bo'yicha quydagi tartibda pul mukofotlari, diplom va qimmatbaho sovg'alar bilan taqdirlanadi:

bitta ikkinchi o'rinn – bazaviy hisoblash miqdorining 25 baravari miqdorida;

bitta uchinchi o'rinn – bazaviy hisoblash miqdorining 15 baravari miqdorida;

bitta birinchi o'rinn – bazaviy hisoblash miqdorining 5 baravari miqdorida.

Tanlova taqdim etilgan asarlar sara-lanib, kitob holida chop etiladi.

Tanlova taqdim etilagan asarlarining asl yoki elektron nusxasi muanifining telefon raqami va pasport nusxasi bilan birga quyidagi manzilga yuborilishi lozim:

Toshkent shahri, Chilonzor tumani, Bunyodkor shoh ko'chasi, Adiblar xiyoboni, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi.

E-mail: badiiy_adabiyot@mail.ru.
Murojaat uchun telefon: (71) 231-83-67.

Manzilimiz: Toshkent shahri, Shavtonchouh tumani, Navoiy ko'chasi, 69-uy
Telefonlar: Qabulxona: (71) 203-24-20
Devonxon: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetas@exat.uz

"Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili: Toshkent shahri, Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqt: 21:00
Bosishga topshirildi: 20:00
Sotuvda narxi erkin.

Jadid
adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy boshlik gazeta

Muassislar:

O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA'NAVİYAT VA MA'RİFAT MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLİKASI FANLAR AKADEMİYASI

MILLIY MASS-MEDIANI QOLLAB-QUVVATLASH VA RIVOJLANТИRISH JAMOAT FONDI

SHAHIDLAR XOTIRASI JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:
Iqbol Mirzo

Mas'ul kotib:
Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:
Shahriyor Ibrohimov

Sahifalovchilar:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Tahririyyatga yuborilgan maqolalar muallifiqa qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiy